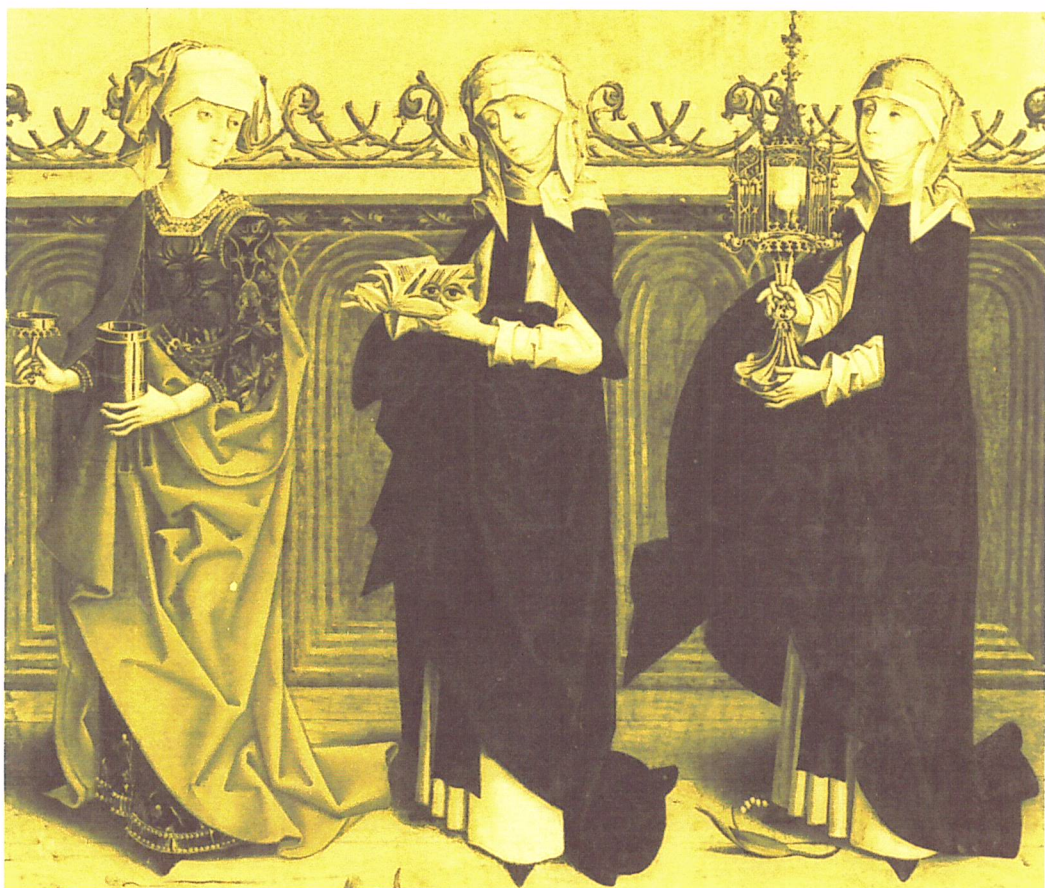

НАУКОВО- ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

ДО 200-ЛІТТЯ ГАЛЕРЕЇ

Львівська національна галерея мистецтв
імені Б.Г. Возницького й музейництво в Україні:
НАЦІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ

СЕКЦІЯ 9

РЕСТАВРАЦІЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА

Наталія СВИРИДЕНКО, кандидат мистецтвознавства, доцент, Народна артистка України, професор кафедри інструментально-виконавської майстерності факультету музичного мистецтва і хореографії Київського університету імені Бориса Грінченка, фахівець з експертизи музичних інструментів Національної опери України (м. Київ)
Реставрація музичних інструментів та їх місце в музейному просторі

Дарина СОКОЛОВА, аспірантка Харківської державної академії дизайну та мистецтв (м. Харків)
Наталія АНТОНЕНКОВА, аспірантка Харківської державної академії дизайну та мистецтв (м. Харків)
Богоявленська церква в с. Обознівка Глобинського району. Проблема збереження та реставрації храму

Реставрація музичних інструментів та їх місце в музейному просторі

секція 9

Наталія СВИРИДЕНКО

кандидат мистецтвознавства
доцент
Народна артистка України
професор кафедри
інструментально-виконавської
майстерності
факультету музичного
мистецтва і хореографії
Київського університету
імені Бориса Грінченка
фахівець з експертизи
музичних інструментів
Національної опери України
м. Київ

<https://orcid.org/0000-0001-5109-1334>

Музичні інструменти як складова частина загальної культурної спадщини держави нині недостатньо досліджені. Невизначеним залишається їх місце у сучасному соціокультурному просторі країни. Музика наповнювала життя людей чудотворною силою віддавна. Музичні інструменти, від найпростіших і до складних, відігравали важливу роль у житті людини.

У добу Античності греки читали епічні твори, відшліфовуючи риторику, під звуки ліри чи кефари, що надавали особливої виразності тексту. Піфагор, Арістотель, Платон та інші заклали ґрунт теорії музики і музичної психології, з якої у майбутньому сформувалася музична естетика – наука про вплив музики на психічний стан людини.

Зміна епох і стилів не змінювала, а, навпаки, посилювала значення музичної культури в соціокультурному просторі. Музичні твори і музичні інструменти, на яких відтворювалася музика, слугували віддзеркаленням життя людства (Свириденко, 2010: 220).

Із початком доби Середньовіччя неможливо уявити обряди західної церкви без найскладнішого і найвеличнішого музичного інструменту – органу, історія якого бере початок ще у III ст. до н.е. Упродовж століть історія органу поповнювалася новими удосконаленнями, що відповідали вимогам часу – розвитком поліфонічного стилю письма та величними творами Палестріни. Незважаючи на дотримання канону східною церквою, складне багатоголосся хорової музики Київської Русі без підтримки інструментом навряд чи могло б досягти такого високого рівня виконання.

Музика Середньовіччя відзначилась появою нових інструментів – ударних, струнних, духових і клавішних, які супроводжували вагомі історичні події. Такі артефакти з гордістю демонструють у музеях, вітринах музичних салонів чи мистецьких організацій.

Розвиток інструментальної культури охопив і музичну культуру Київської Русі, про що свідчить фреска собору Софії Київської, відома під назвою «Скоморохи». У XX ст. зображення настільки втратило ясність малюнка, що його вирішили відреставрувати. Реставратори, не розуміючи предметів, зображених на фресці (а це були музичні інструменти), вирішили на власний, неосвічений в музичному мистецтві розсуд, прийняти музикантів за танцюристів, і перемалювали фреску.

Орган, який був там зображений, назвали сценою вертепу, а одинадцятьох музикантів (середньовічний інструментальний ансамбль) з лютнею, теорбою, флейтою, скрипкою, гамбою та іншими інструментами – скоморохами. Музикантів прийняли за танцюристів, розтлумачивши сюжет як танець із хусткою, танець у присядку тощо. Здавалося б, яка в тому різниця – музиканти чи танцюристи? А, виявляється, в тому є велика різниця, бо орган і згадані музичні інструменти, які на той час були у вжитку в Київській Русі, свідчать про європейську культуру, а «скоморошество», як жанр жартівливо-глумливого напрямку, побутував на російській території значно пізніший час і був не властивий культурі Київської Русі (Свириденко, 2010-2: 225).

У період Відродження Правобережна Україна перебувала у складі Польсько-Литовської держави, українські музиканти вільно пересувалися Європою, що підтверджують «Козачки», «Дергунці» та інша музична література з характерними українськими назвами, до прикладу, «Ох, я бідний, нещасливий», та багато інших, що збереглися у табулатурах, книгах Любліна, Братислави, Лейпціга часів розвитку струнно-щипкових і клавішних інструментів, зразки яких можна побачити в музеях Німеччини.

У період поглинання України російською імперією багато музикантів, які шукали кращої долі, переїжджали до Петербурга і Москви, де стали фундаторами класичної композиторської школи: скрипалі Хандошко (там – Хандошкіни), Максим Березовський, вихідці глухівської Співацької капели – Єлизавета Білоградська, Дмитро Бортнянський та багато інших, імена яких відомі і невідомі. Музичні інструменти XVIII – початку XIX ст. тепер знаходяться в музеях іншої держави.

В Україні вкрай рідко зустрічаються музичні інструменти того часу. Один із таких трапився під час виламування з нього ажурної бронзової рами, яку невдахи-пожежники намагалися зірвати і здати на металобрухт. Без сумніву, виконання творів М. Березовського чи Д. Бортнянського

було б доречним саме на такому інструменті у затишному залі музею.

Для періоду романтизму характерне загальне захоплення музичним мистецтвом. У світі зростає виробництво і продаж практично усіх груп інструментів, особливо фортепіано (Свириденко, 2009: 40).

Західна частина Правобережної України, що входила до складу Австрії, жила європейським життям. Велика кількість австрійських виробників фортепіано мала покупців-українців. Захоплення грою на фортепіано було настільки всеосяжним, що практично в кожному будинку було популярне тоді віденське піанофорте. Такі інструменти збереглися дотепер у багатьох помешканнях закарпатців і галичан. Завдяки таким піанофорте вдалося сформувати колекцію віденських роялів XIX ст. видатних австрійських майстрів і започаткувати Музей музичних інструментів у Київському університеті імені Бориса Грінченка.

Як і фортепіано, в Україні було багато струнно-смічкових інструментів австрійської (чеської, угорської) майстрової та фабричної роботи.

У XIX ст. Україна мала свої виробництва музичних інструментів усіх видів. Клавішні інструменти за якістю прирівнювалися до кращих європейських виробників – Хасс з Одеси, Штробль, Мекленбург та Інґрідишек з Києва, Шен з Харкова, невідомі майстри мануфактури «Поділля» та інші. Інструменти цих виробників ще можна відшукати в Україні, вони могли б зайняти чільне місце в музейних експозиціях.

У багатьох містах України виробники відкривали магазини (депо) з продажу музичних інструментів власного виробництва й відомих виробників Європи та Америки. Одеський майстер К. Хасс у своєму магазині продавав не лише свої інструменти, а й інструменти відомого французького виробника І. Плійєля, які він збирав прямо на місці. Такий інструмент спільного виробництва придбала Леся Українка, якому присвятила вірш «До мого фортепіано». Воно зберігається у «Білому будиночку»

(так його називала поетеса) в родинному маєтку Косачів у с. Колодяжному Ковельського району на Волині. Завдяки небайдужості волинян рояль був відреставрований і тепер в музеї звучить Лесина улюблена музика.

Іще один рояль зазвучав після реставрації у Києві в музеї М. Рильського, на якому сам поет акомпанував І. Козловському.

Багато достойних інструментів можна було врятувати від знищення і розташувати у відповідних місцях. Більшість із них значно кращої якості, на відміну від сучасних, завдяки натуральним матеріалам, які гарантують виключне звучання та оригінальному дизайну.

Відомі експозиції музичних інструментів у європейських музеях та музеях США, де представлені інструменти національної, європейської та світової культури. У багатьох музеях надається велике значення артефактам музичної культури та існує окремий напрям наукового дослідження для визначення історичної, меморіальної та художньої цінності музичного предмета. Ігнорування цього питання призводить до викривлення розуміння історичного розвитку не лише окремих інструментів, а й історичної достовірності розвитку країни (Cambell, 2001: 350).

Важливою проблемою є реставрація музичних інструментів. На теренах України ще можна зустріти музичні інструменти XVIII – XIX ст., які виготовлялися на наших землях, а також європейського походження.

Виробники музичних інструментів після 1920-х рр. зникли, а засновані у 1930-х рр. виробництва були знищені на початку XXI ст. Як наслідок, школа майстрування і виробництва в Україні фортепіано та інших музичних інструментів припинила своє існування. Цей регресивний процес у музичній культурі має негативні наслідки, помітні в недостатній компетентності персоналу по догляду за інструментами в установах культури та приватній практиці, а також низькій оплаті праці за послуги (Donington, 1932: 180).

Практика європейських музеїв продемонструвала реальність застосування професійно відреставрованих старовинних інструментів у сучасному мистецькому середовищі: створення окремих музеїв музичних інструментів для їх огляду широким колом відвідувачів, проведення там майстер-класів для професійних музикантів, лекцій з історії музичної культури тощо. Також поширений варіант представлення музичних інструментів серед інших експонатів – творів образотворчого мистецтва, меблів тощо. В таких інтер'єрах доречним стало проведення концертів на музейних музичних інструментах, що посилює сприйняття старовинної музики як цілісного явища культури. У такій атмосфері експонати, що мовчазно розташовані у затишних залах музею, оживають (Dolmetsch, 2005: 510).

1. Свириденко Н. С. Відродження старовинної музики у XIX ст. *Проблеми сучасності і: культура, мистецтво, педагогіка*. Київ, 2010. Вип. 14. С. 219–231.

2. Свириденко Н. С. Історичні аспекти осмислення музичної культури XVII – XVIII ст. *Вісник ДАКККіМ*. Київ, 2010. №3. С. 118–125.

3. Свириденко Н. С. Проблеми збереження та реставрації рідкісних клавішних професійних інструментів в Україні. *Тематичний збірник наукових праць НМІУ*. Київ, 2009. Ч. 2. С. 137–144.

4. Cambell M., Dolmetsch A. *The Dictionary of Music and Musicians*. Vol 5 / S. Sadie, J. Turell. New York : Grove Oxford University Press. 2001. 356 p.

5. Donington R. *The Work and Ideas of Arnold Dolmetsch*. Halsemere, 1932. 98–187 p.

6. Dolmetsch A. *The Interpretation of the Music of the 17th and 18th Centuries*. Minola, NY : Dover Publications, Inc. 2005. 518 p.